

Nr 351.

Av herrar **Holmberg** och **Hagberg** i Luleå, i anledning av *Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten m. m.*

Med framläggandet av den bebådade propositionen om skolreformen får riksdagen i år tillfälle att i princip ta ställning till den sedan länge försummade och högst nödvändiga utbyggnaden och demokratiseringen av skolväsendet. Den starkt ökade tillströmningen av elever till skolformer utöver den obligatoriska skolundervisningen är uppenbarligen ett uttryck för att föräldrarna anse denna vara otillräcklig. Behovet av en genomgripande skolreform med utökning av den obligatoriska skolpliktstiden i överensstämmelse med det principbetänkande, som framlagts av 1946 års skolkommision, är sålunda mycket starkt.

Då ett principbeslut i frågan nu synes nära förestående, kunde man ha väntat att årets skolbudget åtminstone i någon mån återspeglat de stora reformplanerna. Även om man räknar med en mycket lång tidsfrist, innan skolreformen i större utsträckning praktiskt kan förverkligas, borde det ha varit en angelägen uppgift att redan nu vidtaga åtgärder i syfte att underlätta och påskynda dess genomförande. Häri skulle inte ha legat något föregripande av riksdagens ställningstagande i principfrågan, då en rad reformkrav äro trängande aktuella, oavsett vilket resultat man kommer fram till beträffande skolpliktstidens längd och skolans organisation. Något större uttryck för reformsträvanden kan man emellertid inte återfinna under åttonde huvudtiteln. De relativt stora anslagsökningarna äro huvudsakligen automatiska, motiverade av det ökade barnantalet i skolåldern. I övrigt är det samma ihärdiga restriktivitet som tidigare »med hänvisning till det statsfinansiella läget». Bristen på perspektiv och den negativa inställningen till förberedande praktiska åtgärder, då beslut om skolreformen redan ställts på dagordningen, är beklämmande.

Regeringen har ingenting att erinra mot den framlagda beräkningen av det framtida lärarbehovet, som förutser en minskning av antalet utexaminerade folkskollärare vårterminen 1954, vilket »möjliggör en viss minskning av elevintagningen nästa läsår vid seminarierna». Sålunda beräknas en minskning av elevantalet vid folkskoleseminarierna från 1 696 hösten 1949 till 1 516 år 1950, d. v. s. med 11,2 procent, samtidigt som lärarbristen anses vara ett av de största hindren för skolreformens genomförande

och för en välbehövlig minskning av barnantalet i klasserna. Det väntade förslaget till omläggning av utbildningen vid seminarierna är regeringen »icke beredd att nu för riksdagen framlägga». Samma gäller förslaget om inrättande av ett specialpedagogiskt seminarium. Av skolöverstyrelsen begärda anslagsökningar för försöksverksamhet, bättre utrustning av seminarierna, materiel, böcker m. m., för effektivare användning av filmen i undervisningens tjänst, för lärarnas fortbildning och stipendier etc. ha liksom Psykologisk-pedagogiska institutets begäran om höjning av anslaget för undersökningar och kurser antingen helt avslagits eller kraftigt nedskurits.

Då någon standardförbättring alltså inte tillåtes och den planerade skolreformen tills vidare förvisas till enbart det principiella planet, borde det vara så mycket angelägnare att åtminstone inte försämra de hittillsvarande förhållandena för den obligatoriska skolan och därmed också möjligheterna att inom överskådlig tid genomföra skolreformen. En fortskridande försämring är emellertid ofrånkomlig, därest i fortsättningen samma restriktiva hållning intages i fråga om skolbyggnadspolitiken.

Som i skolöverstyrelsens framställning om bidrag till skolbyggnadsarbeten framgår »är skolbyggnadsverksamheten i sin nuvarande begränsade omfattning alldeles otillräcklig för tillgodoseende av folkskoleväsendets oundgängliga behov av nya skollokaler». Det råder inte endast stark eftersläpning i fråga om att ersätta gamla, utdömbara skollokaler med nya. Byggnationen räcker inte på långt när till för att skapa fram nödvändiga skollokaler i takt med barnantalets ökning. Resultatet blir att ett växande antal skolklasser måste hänvisas till otillfredsställande provisorier, inhysas i olämpliga lokaler eller i ökad omfattning dela klassrum, viket är ägnat att på ett allvarligt sätt skada undervisningen. Skolöverstyrelsen framhåller sålunda att bristsituationen blir allt allvarligare och »redan för många skoldistrikt medfört hart när olidliga lokalförhållanden». Skolbyggnadsverksamheten måste väsentligt utökas »om inte de skadliga verkningarna av lokalbristen skall ytterligare utbredas och skärpas».

De beräknade kostnaderna för de skolbyggnadsföretag, för vilka statsbidragsansökan redan inkommit eller beräknades inkomma inom den närmaste tiden, då skolöverstyrelsen uppgjorde sitt förslag, uppgå sammanlagt till 215 miljoner kronor. Sammanlagda kostnaderna för skolbyggnadsföretag, till vilka statsbidrag ännu inte beviljats men beträffande vilka utredningsarbetet dock fortskridit så långt, att lokalbehovet varit eller nu är föremål för överstyrelsens prövning, beräknas överstiga 600 miljoner kronor. Därvid har hänsyn inte tagits till den ökning av antalet erforderliga skollokaler, som kan beräknas uppstå vid eventuell förlängning av skolplikts-tiden och minskning av läraravdelningarnas storlek.

Dessa av skolöverstyrelsen redovisade siffror borde ha föranlett regeringen att åtminstone framlägga en plan över hur skolbyggnadsfrågan i

snabbaste tempo skall kunna lösas. I första etappen borde därvid hänsyn ha tagits till skolöverstyrelsens anslagskrav, då den förklarar att den kan »under inga förhållanden finna försvarligt att kostnadsramen för skolbyggnadsverksamheten under nästkommande budgetår beräknas till lägre belopp än 120 miljoner kronor» och i anslutning härtill begär att anslaget för statsbidrag skall fixeras till 45 miljoner kronor mot av regeringen föreslagna 34 miljoner kronor. Överstyrelsens förslag innebär vidare, att statsbidragen för inventarier ej skola belasta anslaget för byggnadsbidrag, att statsbidrag skall utgå även till inventarier i skollokaler, som anskaffas utan statsbidrag, samt att härför beräknas ett särskilt anslag av 800 000 kronor.

Regeringens skolbyggnadspolitik har inte bara kännetecknats av otillräcklighet. Efter utredning av en genom statsrådet Sköld tillkallad kommitté, 1949 års skolbyggnadskommitté, ha särskilda direktiv utfärdats, som om de strikt följas innebära en påtaglig standardförsämring. Sålunda få inte lokaler för undervisning i gymnastik, teckning, slöjd (träslöjd, metallslöjd och kvinnlig slöjd), hushållsgöromål och naturkunnighet samt lokaler för skolmåltider, läkarvård och tandvård byggas, såvitt inte alldeles särskilda omständigheter det föranleda. Att detta innebär allvarliga vådor för skolbarnens fysiska hälsa och nackdelar för den s. k. praktiska undervisningen, som det tvärtom vore angeläget att ytterligare utvidga, är uppenbart. »Besparingsanvisningarna» innebära vidare, att skolbyggnad bör kunna utföras med s. k. dubbelkorridor, att klassrumsbyggnad för småskola bör kunna uppföras i tre våningar, att klassrum för småskola och egentlig folkskola böra kunna förläggas i direkt anslutning till varandra, att längden av klassrummen i vissa fall bör ytterligare avkortas, att lokaler för träslöjd och metallslöjd böra förläggas till källarvåningen, att utrymmena för lärar- rum och expedition minskas, att lokaler för skolläkare väsentligt begränsas och att angränsande klassrum eller avstängbar del av korridor kunna användas till avklädningsrum.

Dessa anvisningar innebära ett återfall i en skolbyggnadspolitik, som man sedan decennier av pedagogiska skäl strävat att komma bort ifrån. De innebära inte endast en lägre standard i de för dagens behov nödvändiga skollokalerna utan bidra även till att försämra möjligheterna för skolreformens genomförande. Såsom ett av de bärande motiven för att nu fatta principbeslut om skolreformen, även om den inte på lång tid kan genomföras, har 1946 års skolkommision anfört, att »alla de skolbyggnader som under 1950-talet måste uppföras för att bereda plats åt de ökade lärjungeskarorna böra byggas med hänsyn till den nya skolorganisationens krav. Om man uppförde dessa byggnader med hänsyn enbart till nuvarande skolförhållanden, skulle allvarliga felinvesteringar bli följderna.» Riktigheten härav kan icke bestridas, men de av regeringen utfärdade »besparingsdirektiven» i fråga om den aktuella skolbyggnationen stå i beklämmande motsättning härtill. Riksdagen bör i skrivelse till regeringen hemställa, att dessa

direktiv återkallas. För en god skolundervisning spelar skolornas utrustning med bästa möjliga undervisningsmateriel, goda läroböcker o. d. en betydelsefull roll. Införandet av statsbidrag för tillhandahållande av fria läroböcker m. m. var ett steg på rätt väg. Genom att staten garanterar kostnaderna kan åstadkommas, att det inom alla skoldistrikt finns fullgod materiel utan att lärjungarnas föräldrar eller kommunerna belastas med utgifter härför. Förutsättningen härför är emellertid att statsbidraget är tillräckligt högt. Av skolöverstyrelsen företagen undersökning visar, att medelkostnaden per lärjunge och år för fri undervisningsmateriel numera uppgår till 18 kronor 44 öre. Statsbidraget utgår emellertid endast med 10 kronor per lärjunge och år. För att inte riskera, att skolbarnens föräldrar belastas med kostnader härför eller att en del kommuner i avsikt att hålla kostnaderna så nära statsbidraget som möjligt försämla undervisningsmaterialet, borde hela den beräknade kostnaden utgå i form av höjt statsbidrag. Det kan inte anses riktigt att kommunerna skola åsamkas ökade kostnader för en utgift, som i princip åvilar staten. Som en förstahandsåtgärd bör dock riksdagen bifalla den av skolöverstyrelsen föreslagna höjningen av statsbidraget till 13 kronor för lärjunge och år.

Samma synpunkter som i fråga om den fria undervisningsmaterialet, nämligen att kommunerna inte skola belastas med större kostnader för skolväsendet än vad tidigare fastställda principer förutse, kunna anläggas på frågan om byggnadsbidrag till tjänstebostäder för lärarna. Väsentligt ökade kostnader för sådant ändamål kunna måhända föranleda ekonomiskt mindre bärkraftiga kommuner att på andra områden av skolan göra besparingar till nackdel för undervisningen. Risk förefinnes även för en standardförsämring av tjänstebostäderna, vilket i sin tur kan medföra ökade svårigheter för de fattigaste kommunerna att erhålla god lärarpersonal.

Skolöverstyrelsen har i anledning av motioner vid föregående års riksdag företagit en översyn av gällande bestämmelser för statsbidrag till tjänstebostäder och därvid funnit att de stegrade byggnadskostnaderna motivera en ökning av statsbidraget från maximum 12 000 kronor till 18 000 kronor för tjänstebostad åt ordinarie folkskollärare och från 8 000 kronor till 12 000 kronor för bostad åt annan lärare. Bostadsstyrelsen anser också att en höjning av bidragsmaximum bör ske. Statskontoret tillstyrker höjning, dock endast till maximum 14 000 respektive 9 500 kronor, medan regeringen med hänvisning till de statsfinansiella förhållandena avstyrker varje höjning.

Någon samhällsekonomisk besparing av att pålägga kommunerna i stället för statskassan de ökade byggkostnaderna för lärarbostäderna uppstår självfallet inte. Resultatet blir endast, att de ökade kostnaderna påläggas invånarna i form av högre kommunalskatter enligt ur progressiv skattesynpunkt orättfärdigare regler än beträffande statsskatten samt att bostädernas standard kommer att variera med hänsyn till kommunernas bärkraft. Då den av riksdagen beslutade översynen av statsbidragsbestämmel-

serna i denna fråga sålunda inte lett till någon lösning, bör riksdagen på nytt hemställa om en snabbundersökning i syfte att klargöra de verkliga byggnadskostnaderna för lärarbostäder samt för fastställande av mera bestämda regler angående bostädernas standard. Det bör därvid förutsättas, att standarden icke försämras. I avvaktan på resultatet av denna undersökning av byggnadskostnaderna, varefter statsbidraget som hittills bör utgå med 40 procent, bör bidraget provisoriskt höjas enligt statskontorets förslag.

Med hänvisning till vad ovan anförts föreslå undertecknade,

att riksdagen måtte besluta

att till Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 45 miljoner kronor;

att för inventariebidrag i överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag uppföra 800 000 kronor;

att till Folkskolor m. m.: Bidrag till kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker m. m. för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 8 miljoner kronor samt besluta sådan ändring av bidragsgrunderna att statsbidrag för nämnda ändamål får utgå med 13 kronor per lärjunge och år;

att i skrivelse till regeringen hemställa om utarbetande av en plan för att i snabbaste tempo övervinna bristen på skollokaler;

att i skrivelse till regeringen hemställa om återkallande av de särskilda anvisningar för skolbyggnadsverksamheten som utfärdats i enlighet med förslag av 1949 års skolbyggnadskommitté;

att i skrivelse till regeringen hemställa om snabbundersökning av byggnadskostnaderna för tjänstebostäder åt lärare som grundval för beräkningen av statsbidraget, samt

att i avvaktan härfpå statsbidraget till tjänstebostäder höjes till maximum 14 000 kronor för bostad åt ordinarie folkskollärare och 9 500 kronor för bostad åt annan lärare.

Stockholm i januari 1950.

Helmer Holmberg.

H. Hagberg.
